

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 16 oktober 2006

Mål nr

Ö 3733-05

KLAGANDE

BÅE

Ombud: Jur kand OL

MOTPART

Justitiekanslern

Box 2308

103 17 Stockholm

SAKEN

Rättshjälp

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Hovrätten över Skåne och Blekinges beslut den 27 september 2005 i mål

Ö 2153-05

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen – som inte finner skäl att inhämta förhandsavgörande från

EG-domstolen – fastställer hovrättens beslut.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

BÅE har yrkat att han beviljas rättshjälp. Han har även yrkat att Högsta domstolen skall inhämta förhandsavgörande från EG-domstolen.

Justitiekanslern har bestritt yrkandena.

SKÄL

BÅE och hans tidigare hustru RE har gemensamt dottern J, född 1996. Frågor om vårdnad, boende och umgänge avseende dottern har tidigare varit föremål för prövning i tre domstolsprocesser mellan BÅE och RE. Hovrätten över Skåne och Blekinge förordnade genom dom den 3 maj 2002 att parterna skulle ha gemensam vårdnad om dottern som stadigvarande skulle vara bosatt hos modern samt att J skulle ha rätt till visst umgänge med fadern. Genom en dom från samma hovrätt som vann laga kraft den 25 augusti 2003, sedan Högsta domstolen beslutat att inte meddela prövningstillstånd, förordnades på talan av RE att hon ensam skulle ha vårdnaden om J. Vidare avslogs BÅEs yrkande om umgänge med dottern. I tingsrättens dom angavs att BÅE efter avslutat veckoslutsumgänge hade tagit med sig dottern till Spanien och kvarhållit henne där samt att en förundersökning om grov egenmäktighet med barn hade inletts mot honom.

BÅE väckte härefter under hösten 2003 talan och yrkade umgänge med dottern i Spanien. Hans yrkande lämnades utan bifall genom dom av Trelleborgs tingsrätt den 22 januari 2004. BÅE överklagade tingsrättens dom men uteblev härefter från huvudförhandling i hovrätten i februari 2005 varför hans överklagande förklarades förfallet. Sedan BÅE ansökt om återuppta-

gande av målet, vilken begäran avslogs av hovrätten, fann Högsta domstolen i beslut den 1 juni 2005 inte skäl att meddela prövningstillstånd. I samtliga dessa tre domstolsprocesser hade BÅE erhållit rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1996:1619).

I det nu aktuella målet väckte BÅE talan vid tingsrätten den 19 augusti 2005. Han yrkade i första hand ensam vårdnad om dottern och i andra hand att vårdnaden skulle vara gemensam och att han skulle tillerkännas rätt till helg- och sommarumgänge med dottern i Spanien ”även om han i och för sig inte är främmande för att åka till Sverige för att få träffa sin dotter”. Han ansökte samtidigt om rättshjälp. Tingsrätten har lämnat hans ansökan om rättshjälp utan bifall vilket beslut fastställts av hovrätten genom det nu överklagade beslutet.

Sedan prövningstillstånd beviljats i Högsta domstolen har BÅE återkallat sin talan i sak vid tingsrätten och tingsrätten har avskrivit målet från vidare handläggning. BÅE har anfört att det uppkommit kostnader som skulle täckas av rättshjälpen om denna beviljas och att sådan ersättning kommer att begäras om överklagandet bifalls. Inga ersättningsyrkanden har dock ännu framställts i någon instans i målet.

Bestämmelsen i 28 § andra stycket rättshjälpslagen och den praxis som har utvecklats i anslutning till denna ger visst utrymme för bifall till biträdes ersättningsanspråk som framställs först efter det att den rättsliga angelägenheten avgjorts. Till detta kommer att erlagd ansökningsavgift enligt 5 § förordningen (1987:452) om avgifter vid de allmänna domstolarna skall betalas tillbaka, om rättshjälp beviljas den part som har betalat avgiften. Med hänsyn härtill kan det inte anses att en prövning av BÅEs rättshjälpsansökan

skulle sakna betydelse. Ansökningen bör därför prövas (jfr Högsta domstolens beslut den 4 juli 2006 i mål Ö 2074-04). Prövningen skall, eftersom BÅE återkallat sin talan i själva saken, inte bedömas med utgångspunkt i nuvarande förhållanden utan på grundval av de förhållanden som förelåg under processen vid tingsrätten.

Enligt 8 § rättshjälpslagen får rättshjälp beviljas endast om det med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse, tvisteföremålets värde och omständigheterna i övrigt är rimligt att staten bidrar till kostnaderna. Bestämmelsen fick sin nuvarande utformning genom 1996 års rättshjälpsreform (prop. 1996/97:9). En av utgångspunkterna var därvid att rättshjälpens resurser skall sättas in där de bäst behövs. Den tidigare bestämmelsen om befogat intresse som fanns i 1972 års rättshjälpslag ansågs ge alltför liten möjlighet att avslå rättshjälpsansökningar och ersattes därför med en regel som innebär att en prövning alltid skall göras av om det är rimligt att staten bidrar till kostnaderna i det enskilda fallet. Enligt lagmotiven borde därmed utrymmet att avslå en rättshjälpsansökan bli väsentligt större. Samtidigt framhölls att prövningen är grannlaga och bör ske med försiktighet (a. prop. s. 124).

Enligt lagmotiven borde det normalt vara uteslutet att rättshjälp beviljas för en angelägenhet som redan har varit föremål för rättslig prövning. Undantag kan dock finnas, exempelvis när nya väsentliga omständigheter helt har förändrat förutsättningarna för det tidigare avgörandet. Det angavs att detta främst kan förekomma i tvister om vårdnad och umgänge då ny rättshjälp i vissa fall kan vara motiverad. För fall då talan i sådana mål inleds på nytt inom en relativt kort tid utan att förhållandena har ändrats i nämnvärd utsträckning ansågs det dock knappast vara rimligt att staten åter går in med rättshjälp. Under alla förhållanden borde det krävas att nya omständigheter

av betydelse för en ny sakprövning tillkommit för att rättshjälp skall beviljas. Ju längre tid som förflutit sedan rättshjälp tidigare beviljats desto mindre sträng borde bedömningen kunna vara. (A. prop. s. 123.) Av NJA 2004 s. 276 följer att en mera generös bedömning bör kunna göras när den som söker rättshjälp är svarande i rättegången.

BÅE har vid tre tidigare tillfällen, efter parternas separation år 2000, beviljats rättshjälp i mål om vårdnad eller umgänge. Han väckte som kärke talan i tingsrätten om vårdnad och umgänge i det nu aktuella målet mindre än tre månader efter det att hovrättens beslut, varigenom hans överklagande av Trelleborgs tingsrätts dom av den 22 januari 2004 förklarades förfallet, vann laga kraft. Det målet hade i sin tur anhängiggjorts genom att BÅE väckte talan i tingsrätten om umgänge mindre än tre månader efter det att den dessförinnan meddelade domen vann laga kraft. Även om det när talan i detta mål väcktes av BÅE hade förflutit två år sedan frågan om vårdnad och ett och ett halvt år sedan frågan om umgänge senast prövades i sak av domstol, måste samtidigt konstateras att J varit föremål för processer angående vårdnad och umgänge nästan kontinuerligt sedan hösten år 2000.

De omständigheter som BÅE åberopade i ansökan om stämning i detta mål var dels att domstolarnas tidigare bedömning grundats på den omständigheten att han skulle ha begått ett allvarligt brott (egenmäktighet med barn) vilket han menade numera visat sig felaktigt, dels att RE sedan hon anförtratts vårdnaden om dottern vägrat medverka till att J fick kontakt med sin far.

En granskning av de tidigare domarna ger vid handen att BÅEs handlande att självsvåldigt och i strid med domstols förordnande bosätta sig med dottern i Spanien och sedan hålla henne kvar där bidrog till att han inte fick del

i vårdnaden och att hans yrkande om umgänge lämnades utan bifall. Frågan om hans handlande var brottsligt kan därvid inte antas ha haft någon avgörande betydelse. Vad han anfört i denna del utgör således inte någon ny omständighet av betydelse för en ny sakprövning. Att det inte förekommit någon kontakt mellan BÅE och dottern sedan umgängesfrågan senast prövades skulle däremot i och för sig kunna utgöra en sådan ny omständighet som, särskilt med hänsyn till betydelsen för J av att under för henne betryggande former kunna återknyta kontakten med sin far, motiverar att umgängesfrågan på nytt prövas av domstol. Den talan som BÅE väckte i augusti 2005 innebär emellertid att han i första hand yrkade ensam vårdnad och i andra hand gemensam vårdnad samt umgänge med dottern i Spanien. Hans sålunda utformade talan framstår, mot bakgrund av vad som tidigare förekommit i målen, inte som realistisk. Trots angelägenhetens art och betydelse för de inblandade var det därmed inte rimligt att staten ånyo skulle bidra till BÅEs rättegångskostnader.

BÅE har begärt att Högsta domstolen innan målet avgörs inhämtar förhandsavgörande från EG-domstolen i frågan huruvida en tillämpning av 8 § rättshjälpslagen skulle stå i strid med rådets direktiv (2003/8/EG) om förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister (det s.k. rättshjälpsdirektivet).

I rättshjälpsdirektivets artikel 6 anges villkor för rättshjälpen som får sättas upp med anknytning till grunden för tvisten. Av artikel 6.1 framgår att en ansökan om rättshjälp får avslås för talan som förefaller uppenbart ogrundad. Enligt artikel 6.2 får, när inledande juridisk rådgivning tillhandahållits, ytterligare rättshjälp vägras eller rättshjälpen förklaras upphöra på grund av

omständigheterna i målet, så länge som möjligheten till rättslig prövning säkerställs. I artikel 6.3 anges att medlemsstaterna vid beslut om det välgrundade i en ansökan skall beakta den enskilda tvistens betydelse för den rättsökande. Dock får även tvistens art beaktas när den rättssökande begär skadestånd för ryktesspridning utan att ha lidit något materiellt eller ekonomiskt avbräck eller när ansökan gäller anspråk med direkt anknytning till den rättshjälpsökandes näringsverksamhet som egen företagare eller egenanställd. Sistnämnda led av bestämmelsen kan inte ha någon betydelse för den prövning som skall göras i förevarande mål.

Vid genomförandet av rättshjälpsdirektivet gjordes den bedömningen att direktivet inte hindrar att 8 § rättshjälpslagen tillämpas på gränsöverskridande angelägenheter. Därvid hänvisades bl.a. till att det i händelse av avslag på en ansökan om rättshjälp inte finns något som hindrar att den enskilde på egen bekostnad kan få sin sak prövad, eftersom möjligheten till rättslig prövning vid domstol inte är villkorad av att rättshjälp ges och själva domstolsförfarandet i Sverige är kostnadsfritt med undantag för ansökningsavgiften. Vidare hänvisades till att den rättshjälpsökande i dessa situationer alltid är garanterad inledande rådgivning enligt 4 § rättshjälpslagen. (Prop. 2003/04:87 s. 25.)

Den ståndpunkt som sålunda har kommit till uttryck i lagförarbetena vid det svenska genomförandet av rättshjälpsdirektivet får godtas. Det är därvid särskilt att märka att en part som har kallats att inställa sig till ett sammanträde enligt 11 kap. 6 § rättegångsbalken får tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle, om parten är en fysisk person och det är skäligt med hänsyn till hans eller hennes ekonomiska förhållanden, de kostnader som kan uppstå i samband med inställelsen och omständigheterna

i övrigt. Även om en part bosatt i ett annat EG-land till följd av avslag på en rättshjälpsansökan inte kan anlita rättsbildat ombud, har han således möjlighet att genomföra rättegången genom att själv inställa sig på det allmännas bekostnad, om han blir kallad till förhandling. Det är givet att 11 kap. 6 § rättegångsbalken inte får ges en tillämpning enligt vilken ersättning för resa och uppehälle vägras med hänvisning till att den enskilde inte beviljats rättshjälp.

Eftersom det således står klart att möjligheten till rättslig prövning är säkerställd oavsett om den rättssökande vägras rättshjälp med hänvisning till 8 § rättshjälpslagen, finns det ingen anledning att inhämta förhandsavgörande från EG-domstolen.

Hovrättens beslut skall därmed fastställas.

_____

_____

_____

I avgörandet har deltagit: justitieråden Munck, Pripp, Håstad, Lundius och Skarhed (referent)

Föredragande revisionssekreterare: Olsson